

PRESVEDČENIA POMÁHAJÚCICH PROFESIONÁLOV V KONTEXTE POSÚDENIA SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA DETÍ

Slávka Karkošková¹, Gabriela Mikulášková²

¹ slavka.karkoskova@gmail.com, Justičná akadémia Slovenskej republiky, Pezinok, Slovenská republika

² gabriela.mikulaskova@unipo.sk, Inštitút psychológie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Slovenská republika

**Prosíme citovať anglický originál
príspevku dostupný online:**

Človek a spoločnosť
[Individual and Society]

23(3), 1-17

DOI: [/10.31577/cas.2020.03.573](https://doi.org/10.31577/cas.2020.03.573)

<http://www.clovekaspolocnost.sk/>

Abstrakt:

Pozadie problematiky: Sexuálne zneužívanie detí (CSA, z angl. *child sexual abuse*) patrí medzi závažné sociálno-patologické javy. Jeho identifikácia je však náročná a spätá s rizikom mylne pozitívnych i mylne negatívnych záverov, s ďalekosiahlymi následkami na životy dotknutých osôb. Nesprávneho posúdenia suspektných prípadov CSA sa môžu dopustiť nielen laici, ale i intervenujúci profesionáli, ktorí zhromažďujú a vyhodnocujú informácie, zvažujú ďalšie postupy a prijímajú rozhodnutia.

Cieľ: Cieľom predloženej prehľadovej štúdie je sumarizácia aktuálnych vedeckých poznatkov prinášajúcich odpovede na dve kľúčové otázky: (1) čo prispieva k chybám vo vyhodnocovaní relevantných prípadov; a (2) ako týmto chybám možno predchádzať.

Metóda: Predošlé výskumy ukázali, že osobné presvedčenia významne ovplyvňujú procesy, pomocou ktorých jednotlivci vyhľadávajú, uchovávajú a interpretujú príslušné informácie (Kahneman et al., 1982). Na účely tejto štúdie boli v databázach vedeckých publikácií vyhľadávané prioritne výskumy, ktoré mapovali presvedčenia pomáhajúcich profesionálov vo vzťahu k problematike CSA, a následne aj texty pojednávajúce o stratégiách zameraných na redukovanie chýb v procesoch posudzovania relevantných prípadov.

Výsledky: Identifikovali sme tri významné skupiny presvedčení pomáhajúcich profesionálov, ktoré môžu viesť k nesprávnemu posúdeniu suspektných prípadov CSA:

(1) Mylné presvedčenia o CSA – najmä: (a) o prevalencii a charaktere CSA (vrátane napr. predpokladu, že CSA zvyčajne zahŕňa použitie fyzickej sily a pohlavný styk); (b) o páchatel'och CSA (napr. že musí ísť o psychicky narušených či chorých jedincov; že CSA spáchané ženou, má na obeť menej škodlivý vplyv než CSA, kde páchatel'om je muž; že v roli páchatel'a nemôže byť rovesník obeť); (c) o reakciách obeť na sexuálne zneužívanie (vrátane napr. dynamiky zdôverenia sa o zážitkoch CSA; dynamiky správania sa v ďalšom kontakte s páchatel'om); (d) o pamäťovom výkone detských obeť počas forenzného výsluchu (najmä pokiaľ ide o očakávané množstvo detailov a konzistenciu výpovede); (e) o spôsobe vedenia výsluchu u detí, ktoré sú suspektnými obeťami CSA (vrátane napr. senzitivity profesionálov na sugestívne techniky použité pri výsluchoch detí); (f) o spôsobe diagnostiky CSA (vrátane predpokladu, že napr. pozorovanie voľnej hry je dobrou metódou na posúdenie podozrení z CSA); (g) o frekvencii výskytu krivých obvinení.

(2) Presvedčenia súvisiace s dôsledkami posúdenia prípadu – najmä: (a) prílišná dôvera voči výpovedi detí verzus skepticizmus (niektorí profesionáli môžu mať tendenciu vylučovať možnosť krivého obvinenia, a teda nebrať veľký ohľad na práva obvinenej osoby, zatiaľ čo jedinci s vysokou mierou skepticizmu pristupujú k suspektným prípadom CSA s apriórnyim presvedčením, že vysoké percento prípadov CSA je falošných, a teda neberú veľký ohľad na práva a záujmy suspektnéj obeť); (b) presvedčenia o tom, nakoľko funkčný je systém sociálnoprávnej ochrany detí (pričom nedôvera v tento systém môže podnecovať to, že profesionáli si neplnia oznamovaciu povinnosť vo vzťahu k suspektným prípadom CSA); (c) dôraz na senzitivitu verzus špecifickosť (teda buď sústredenie sa na minimalizáciu výskytu mylne negatívnych záverov, aby nedošlo k tomu, že skutočná obeť CSA nebude identifikovaná a neposkytne sa jej starostlivosť; alebo sústredenie sa na minimalizáciu mylne pozitívnych záverov, aby nedošlo k tomu, že nevinná osoba bude odsúdená); (d) presvedčenia vo vzťahu k vyňatiu dieťaťa z rodiny.

(3) Presvedčenia o vlastnej objektivite a expertíze – najmä časté mylné presvedčenie profesionálov, že s narastajúcou dĺžkou praxe a množstvom skúseností s prípadmi CSA sa automaticky zvyšuje aj úroveň expertízy v predmetnej problematike. Skúsení odborníci avšak môžu byť nositeľmi predsudkov a zároveň byť presvedčení o správnosti vlastného mylného presvedčenia. U skúsenejších profesionálov sa zároveň objavuje tendencia mať intuitívnejší prístup k posudzovaniu prípadov CSA. V tomto ohľade zohrávajú negatívnu rolu rôzne kognitívne skreslenia (najmä dotváranie významu, konfirmačné skreslenie, heuristika dostupnosti a reprezentatívnosti, kotvenie, kognitívna slepá škvrna a tzv. Dunningov-Krugerov efekt).

Prehľadová štúdia odporúča za účelom zlepšenia praxe a redukovania chýb v posudzovaní predmetných prípadov na záver viacerých stratégií. Zdôrazňuje dôležitú úlohu kontinuálneho vzdelávania relevantných profesionálov v zmysle konfrontácie účastníkov s aktuálnymi vedeckými poznatkami týkajúcimi sa problematiky CSA; povzbudzovanie pomáhajúcich profesionálov k reflektovaniu vlastných presvedčení, ktoré môžu mať vplyv na posúdenie predmetných prípadov; odporúča osvojovanie si tzv. Bayeziánskeho usudzovania a efektívnych metód na elimináciu kognitívnych skreslení. Za efektívnu stratégiu eliminácie rôznych predpojatostí zároveň považuje precíznu prácu s hypotézami, váženie dôkazov, supervíziu, v prípade znaleckých posudkov ich podrobovanie nezávislej recenzii a spomalenie pracovných stratégií. Okrem uvedeného navrhuje multidisciplinárny tímový prístup k posudzovaniu prípadov CSA, hoci kriticky konštatuje, že vplyv skupinového prístupu na konečné výsledky procesu posúdenia prípadov zatiaľ nebol dostatočne vedecky preskúmaný.

Záver a implikácie: Štúdia akcentuje, že v procese posúdenia prípadov CSA zohrávajú významnú úlohu presvedčenia pomáhajúcich profesionálov a zručnosti v rozhodovacích procesoch, a že bez cielenej aplikácie efektívnych stratégií na elimináciu rôznych kognitívnych skreslení a predsudkov je kvalita posúdenia predmetných prípadov ohrozená. Obsah prehľadovej štúdie môže byť užitočný pre príslušníkov rôznych pomáhajúcich profesií (najmä pedagógov, psychológov, psychiatrov, sociálnych pracovníkov, policajtov, prokurátorov a sudcov), ktorí v praxi prichádzajú do kontaktu so suspektnými prípadmi CSA. Hoci obsah štúdie vychádza z výsledkov zahraničných výskumov, v kontexte Slovenska má aplikačný potenciál najmä vo vzťahu k príprave obsahov kontinuálneho vzdelávania profesionálov, vo vzťahu k zameraniu supervízie v pomáhajúcich profesiách, či vo vzťahu k dizajnovaniu slovenských výskumných projektov so zameraním na predmetné otázky.

Kľúčové slová: Sexuálne zneužívanie detí (CSA). Osobné presvedčenia. Predpojatosť. Heuristiky. Rozhodovacie procesy.

Úvod

Sexuálne zneužívanie detí (ďalej len CSA, z angl. *child sexual abuse*) patrí medzi závažné sociálno-patologické javy, s potenciálom celého spektra dlhodobých negatívnych následkov na kvalitu života obetí (Karkošková, 2014). Podľa jednej z najnovších metaanalýz sa globálny výskyt CSA pohybuje v rozmedzí od 8 do 31% u žien a od 3 do 17% u mužov (Barth et al., 2013). Výsledky vybraných štúdií pochádzajúcich z 11 krajín Európy ukazujú, že penetratívne formy CSA zažilo 2,9 – 10,5 % dievčat a 0,6 – 5,5 % chlapcov; zatiaľ čo pri použití širšej definície kontaktných foriem CSA sa ich výskyt pohyboval v rozpätí 10 – 39,8 % u dievčat a 6 – 16,2 % u chlapcov (Lalor & McElvaney, 2011). Podľa nedávneho Slovenského výskumu (Karkošková & Ropovik, 2019) do dovŕšenia 18-roku veku sa penetratívne formy CSA vyskytli u 5,6 % dievčat a 1,3% chlapcov, dotykové formy CSA zažilo až 30,2% dievčat a 11,6% chlapcov a skúsenosť s nedotykovými formami CSA priznalo 40,6% dievčat a 17,7% chlapcov. Viac ako polovica incidentov CSA sa odohrala v postpubescentnom období.

Identifikácia prípadov CSA je limitovaná viacerými faktormi, vrátane napr. toho, či dieťa vykazuje symptómy, ktoré by vzbudili u sociálneho okolia obavy o dieťa a následný záujem zistiť, či sa mu niečo neprihodilo; či sa detská obeť so svojou skúsenosťou zdovery; ako zareaguje osoba, ktorej sa dieťa zdoverylo; či sa prípad dostane do pozornosti kompetentných orgánov (sociálnoprávnej ochrany a/alebo orgánov činných v trestnom konaní); akým spôsobom sa prípad prešetruje; či sa k prípadu podarí zhromaždiť dostatok dôkazov; a či sú zhromaždené dôkazy správne vyhodnotené (Karkošková & Mikulášková, 2018).

V rôznych štádiách potenciálnej identifikácie prípadov CSA môže dôjsť k chybám dvojako druhu (Bridges et al., 2009; Pelisoli et al., 2015): (1) mylný negatívny záver (*false negative*): záver, že dieťa nebolo sexuálne zneužívané pričom ale v skutočnosti ono je obeťou CSA; (2) mylný pozitívny záver (*false positive*): záver, že dieťa bolo sexuálne zneužívané hoci v skutočnosti tomu tak nie je. Ktorýkoľvek chybný záver je vysoko nežiadúci – tak vo vzťahu k obetiam ako i páchatelom (Bolen, 2001; Staller & Vandervort, 2010). **Mylne pozitívne závery** ohľadne CSA môžu viesť k trestnému stíhaniu nevinných osôb; k ich sociálnej stigmatizácii (prejavy nedôvery a morálneho odsúdenia zo strany sociálneho okolia); k narušeniu rodinných a iných blízkych vzťahov; k strate zamestnania; k finančným stratám; a/alebo k iným negatívnym následkom na kvalitu života dotknutej osoby a jej blízkych. Popri negatívnych následkoch dopadajúcich na údajných páchatelov CSA, môžu mylne pozitívne závery ohľadne CSA viesť aj k narušeniu psychosociálneho vývoja údajných obetí a k ďalším negatívnym následkom na strane zainteresovaných inštitúcií. Na druhej strane **mylne negatívne závery** môžu narušovať alebo blokovať prístup obetí k primeranej starostlivosti a ochrane; môžu aktuálne a potenciálne obeť páchatel'a vystaviť riziku ďalšieho zneužívania v budúcnosti; môžu prispieť k rozvoju celého spektra dlhodobých negatívnych následkov na život obetí CSA (Ullman & Filipas, 2005) (vrátane narušenia sociálnych vzťahov a sociálnej stigmatizácie); nevyhnutnosť práva môže byť sama o sebe zdrojom psychického utrpenia, atď.

Nesprávneho posúdenia suspektných prípadov CSA sa môžu dopustiť nielen laici, ale i relevantní pomáhajúci profesionáli (najmä pedagógovia, psychológovia, psychiatri, sociálni pracovníci, policajti, prokurátori a sudcovia), ktorí v rôznych štádiách zhromažďujú a vyhodnocujú informácie, zvažujú ďalšie postupy a prijímajú rozhodnutia. V tomto kontexte sa ako kľúčová javí byť otázka, čo prispieva k chybám vo vyhodnocovaní relevantných prípadov; a následne aj otázka, ako týmto chybám možno predchádzať?

Je zrejmé, že rozhodovacie procesy sú ovplyvnené rôznymi faktormi, vrátane: (1) faktorov súvisiacich s posudzovaným prípadom, (2) organizačných faktorov, (3) externých vplyvov a (4) faktorov na strane samotného posudzovateľa (Baumann et al., 2011). Podrobná analýza všetkých uvedených skupín faktorov presahuje limity tejto štúdie. Pozornosť preto zameriame iba na rolu osobných presvedčení posudzovateľa. Predošlé výskumy totiž ukázali, že osobné presvedčenia významne ovplyvňujú procesy, pomocou ktorých jednotlivci vyhľadávajú, uchovávajú a interpretujú príslušné informácie (Kahneman et al., 1982).

1 Mylné presvedčenia o sexuálnom zneužívaní detí

Kite a Tyson (2004) vo výskume realizovanom na vzorke austrálskych policajtov, ktorým boli predložené hypotetické scenáre CSA, zistili, že títo mali tendenciu odlišne pristupovať k prípadom CSA v závislosti od toho, či páchatelom bol muž alebo žena. Boli presvedčení, že CSA spáchané ženou, má na obeť menej škodlivý vplyv než CSA, kde páchatelom je muž. Takéto presvedčenie môže znižovať rozpoznávanie žien ako páchateliek CSA a viesť k podceňovaniu vyšetrovania relevantných prípadov CSA. Zistenia austrálskych výskumníkov potvrdzovali zistenia plynúce zo staršieho anglického výskumu, ktorý realizovali Hetherington a Beardsall (1998) na vzorke policajtov a sociálnych pracovníkov v Anglicku.

Vo fínskom výskume (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005), kde účastníkmi boli sociálni pracovníci pracujúci s deťmi, detskí psychiatri a detskí psychológovia, sa ukázalo, že títo profesionáli nie sú veľmi oboznámení s vedeckou literatúrou zameranou na problematiku vyšetrovania predmetnej problematiky. Hoci sa podieľajú na vyšetrovaní prípadov CSA, vykazujú silné

presvedčenia, ktoré nie sú v súlade s vedeckými poznatkami. To môže ovplyvniť ich úsudok pri vyhodnocovaní prípadov CSA a v konečnom dôsledku aj celkový výsledok vyšetrovania.

Austrálska výskumníčka Shackel (2008) spracovala prehľadovú štúdiu o dovtedajších výskumoch, ktoré sledovali aké presvedčenia majú dospelí ľudia o reakciách detí na sexuálnu viktimizáciu. Jej štúdia ukázala, že mnoho ľudí v spoločnosti, vrátane niektorých profesionálov je mylne presvedčených o tom, že oneskorené zdôverenia sa, odvolanie pôvodnej výpovede, a nezrovnalosti vo výpovedi sú nezvyčajné a svedčiace o tom, že obvinenia z CSA sú vymyslené; že obeť CSA sa zvyčajne páchatel'ov boja a neprejavujú im lásku; a že väčšina obetí vykazuje zjavné negatívne emočné a behaviorálne symptómy CSA. Navyše, mnoho ľudí sa tiež mylne domnieva, že väčšina prípadov CSA zahŕňa použitie fyzickej sily a pohlavný styk a že v prípadoch CSA zvyčajne existujú fyzické nálezy svedčiace o CSA. Shackel (2008) konštatovala, že mylné presvedčenia o CSA sú nepochybne pervazívne.

Osobitne na vzorke detských psychológov boli presvedčenia vo vzťahu k CSA skúmané fínskym tímom Finnilä-Tuohimaa et al. (2008). Značná časť účastníkov výskumu mala mylné presvedčenia o správnom spôsobe vedenia výsluchu a o schopnostiach profesionálov diagnostikovať CSA či odhaliť klamstvo. V priemere účastníci výskumu odpovedali nesprávne na 20% z 19 faktických otázok (tie boli predkladané vo forme tvrdení, ktorých správnosť alebo nesprávnosť bola jednoznačná s ohľadom na súčasnú úroveň vedeckého poznania). Iba 4,5 % účastníkov zodpovedalo všetky faktické otázky správne. 2% účastníkov uviedlo nesprávne odpovede na viac než 50% faktických otázok. Výskumníci konštatovali znepokojenie nad tým, že niektoré mylné presvedčenia súvisiace s vyšetrovaním CSA sú bežné medzi psychológmi, ktorí sa potenciálne zaoberajú suspektnými prípadmi CSA, a že existujú psychológovia, ktorí majú vskutku veľké množstvo mylných presvedčení. To môže viesť k závažným chybám vo vyšetrovaní CSA, jednak v spojitosti s použitými metódami vyšetrovania a jednak vo vzťahu k rozhodovacím procesom.

Ďalší fínsky výskum (Finnilä-Tuohimaa et al., 2009) sa zamerail na úroveň expertízy u troch skupín profesionálov (sociálni pracovníci, detskí psychiatri a psychológovia mimo privátnej praxe), ktoré sa vo Fínsku tímovou formou podieľajú na vyšetrovaní prípadov CSA. Títo profesionáli môžu participovať na všetkých častiach vyšetrovania (vrátane výsluchov detí) a rovnocenným spôsobom prispievajú k záverom vyvodeným z vyšetrovania. Účastníkom výskumu boli okrem dotazníkov sledujúcich ich presvedčenia vo vzťahu k CSA, predložené aj spisové materiály (týkajúce sa prípadov CSA), ktoré v rôznej miere obsahovali sugestívne techniky použité pri výsluchoch detí, ako aj spisy, v ktorých transkripty výsluchov absentovali. Ukázalo sa, že účastníci výskumu sú senzitívni voči prítomnosti navádzajúcich otázok ale prehliadajú iné sugestívne techniky, a zároveň prehliadajú možnosť použitia sugestívnych techník v prípadoch, kde transkript výsluchu v spise absentoval. Podľa výskumníkov ide o alarmujúce zistenie, pretože ak profesionáli nerozpoznávajú sugestívne vplyvy ako škodlivé, nedokážu podniknúť kroky, aby sa takýmto vplyvom vyhli v prípadoch, keď sami vedú výsluchy detí. Rovnako nebezpečná môže byť aj slepá dôvera voči iným profesionálom, že výsluch dieťaťa realizovali nesugestívnym spôsobom, hoci transkript výsluchu k dispozícii nie je.

Švédski výskumníci (Azad & Leander, 2012) uskutočnili výskum na vzorke prokurátorov, vyšetrovateľov (ktorí realizujú vyšetrovanie prípadu a zvyčajne aj vedú výsluch dieťaťa) a právnikov, ktorí sú vo Švédskom právnom systéme pridelení obetiam sexuálnych trestných činov a ich hlavnou úlohou je poskytovať obetiam pomoc a podporu ohľadne ich práv a záujmov v trestnom konaní. Výskumníkov zaujímalo, aké presvedčenia a výskumné poznatky

týkajúce sa problematiky výpovedí detí títo profesionáli majú. Účastníci boli požiadaní, aby sa vyjadrili, nakoľko sú deti vo výpovediach o CSA podrobné, konzistentné a spontánne; aký vplyv na ich výpoveď má ak boli vystavené opakovanému zneužívaniu; a aký je optimálny počet výsluchov u detí. Všetky tri skupiny účastníkov výskumu mylne predpokladali, že čím je dieťa staršie, tým viac podrobností vo výpovedi uvádza. Tento predpoklad sa môže premietiť pri vyhodnocovaní vierohodnosti výpovede starších detí. Empirické zistenia však ukazujú, že bez ohľadu na vek môžu mať deti ťažkosti vypovedať o CSA a ich výpovede môžu byť neraz fragmentované a strohé pokiaľ ide o podrobnosti o sexuálnom zneužívaní (Bidrose & Goodman, 2000; Leander, 2010; Sjöberg & Lindblad, 2002). Účastníci výskumu mali taktiež tendenciu súhlasiť s tvrdením, že sexuálne zneužívané deti sú vo svojich výpovediach konzistentné. Ich presvedčenia však odporujú vedeckým poznatkom, podľa ktorých konzistentnosť výpovede nie je objektívnym indikátorom pravdivosti výpovede (Granhag & Strömwall, 1999). Pokiaľ ide o presvedčenia ohľadne vhodného počtu výsluchov detí, výskumníci zaznamenali veľký rozptyl odpovedí tak v rámci skupiny vyšetrovateľov ako aj v skupine právnikov. Odlišné presvedčenia medzi príslušníkmi tej istej profesnej skupiny môžu viesť k tomu, že to isté dieťa sa posudzuje odlišne v závislosti od toho, aké sú presvedčenia profesionálov, ktorí sú do prípadu zapojení.

Fínski výskumníci Korkman et al. (2014) realizovali výskum na vzorke sudcov. Dotazník pozostával z otázok zameraných na presvedčenia o prevalencii CSA v rôznych vekových obdobiach detstva, presvedčenia o páchateloch a obetiach a presvedčenia o procese vyšetrovania. Približne štvrtina sudcov bola mylne presvedčená o tom, že typickým páchatelom CSA je biologický rodič dieťaťa. Tri štvrtiny sudcov sa mylne domnievalo, že pozorovanie voľnej hry (free-play) je dobrou metódou na posúdenie podozrení z CSA. Mnoho sudcov malo nesprávne presvedčenia týkajúce sa sugestibility a sugestívnych techník; napr. viac než 40% sudcov bolo presvedčených, že použitie sugestívnych techník pri výsluchu je užitočné, keď účelom je primäť dieťa, aby rozprávalo o zážitkoch CSA. Polovica sudcov sa domnievala, že žiadni profesionáli nepoužívajú pri práci s deťmi sugestívne techniky. Výskumníci vyjadrili znepokojenie z týchto výsledkov, pretože môžu indikovať, že sudcovia nie sú schopní identifikovať sugestívne techniky potenciálne prítomné vo výsluchoch detí.

Pelisoli et al. (2015) realizovali výskum na vzorke brazílskych a amerických profesionálov z radov psychológov, sociálnych pracovníkov a lekárov a zároveň aj na vzorke neprofesionálov z radov vysokoškolských študentov. Jedným z hlavných cieľov výskumu bolo zistiť, v akej miere účastníci disponujú poznatkami o empirických faktoch, ktoré sú dôležité pre optimálne forenzné posúdenie prípadov CSA a vyvodenie správnych záverov o validite obvinení z CSA. Účastníkom predložili 18-položkový dotazník, ktorý zahŕňal tvrdenia o výskyte CSA u chlapcov a dievčat, o dynamike zdôverovania sa obetí s ich skúsenosťou, o spoľahlivosti klinického úsudku, o pamäťových schopnostiach profesionálov vo vzťahu k realizovanému výsluchu, o vplyve školení na zdokonaľovanie sa vo vedení výsluchov, o vplyve dĺžky praxe na správnosť klinického úsudku, o schopnostiach profesionálov odhaliť klamstvo a o problematike sugestibility detí. Profesionáli správne odpovedali v priemere na 55% položiek. Iba 10% profesionálov dosahovalo 80% a viac správnych odpovedí. Výskumníci konštatovali, že mnoho profesionálov je nedostatočne informovaných o vedeckých poznatkoch, ktoré sú pre správne posúdenie prípadov CSA kľúčové.

Španielsky výskumný tím Márquez-Flores et al. (2016) zameral pozornosť na preskúmanie poznatkov a presvedčení o CSA na vzorke pedagógov pôsobiacich v predškolských zariadeniach, na základných i stredných školách, tak verejných ako i súkromných. Výskumníci

identifikovali u týchto pedagógov rôzne mylné presvedčenia, s dominantným zastúpením presvedčenia o patologickom profile páchatel'ov (že musí ísť o psychicky narušených či chorých, resp. značne nestabilných jedincov); ďalej presvedčenia o tom, že väčšina prípadov CSA zahŕňa nejakú formu násilia; či presvedčenia o tom, že v roli páchatel'a nemôže byť rovesník obete; a že deti si CSA často vymýšľajú. Výskumníci podotýkajú, že takéto presvedčenia narúšajú možnosti identifikácie prípadov CSA a vedú k sekundárnej viktimizácii obetí, ktorá latenciu CSA ešte umocňuje.

Americkí výskumníci O'Donohue a Cirlugea (2016) poukazujú na to, že spôsob a výsledok vyšetrovania prípadov podozrení z CSA môže byť ovplyvnený aj presvedčeniami profesionálov o frekvencii výskytu krivých obvinení. Na základe analýzy doterajších výskumov týkajúcich sa predmetnej problematiky, zistili, že kým niektoré výskumy sa v tejto otázke opierali o profesionálny úsudok (respondentov) bez priblíženia kritérií, na základe ktorých bol úsudok sformovaný; iná časť výskumov používala variету kritérií, z ktorých ale mnohé neboli empiricky potvrdené ako valídne indikátory krivých obvinení. Hoci neexistujú žiadne vedecké dôkazy nasvedčujúce tomu, žeby krivé (zlovoľné) obvinenia z CSA boli frekventovaným fenoménom, žeby tvorili väčšinu alebo čo i len značnú menšinu (*sizable minority*) spomedzi všetkých oznámených prípadov (O'Donohue & Cirlugea, 2016), mnohí profesionáli sú presvedčení o vysokom výskyte tohto javu i o svojej schopnosti ho rozpoznať. V tejto súvislosti viaceri autorov podotýka, že mylné, na intuícii založené predpoklady a presvedčenia ľudí o tom, ako by skutočná obeť mala na CSA reagovať, môžu viesť k neadekvátnemu spochybňovaniu ich dôveryhodnosti (Cossins, 2006; Fanflik, 2007; The Crown Prosecution Service, 2013; National Crime Victim Law Institute, 2014), a k záverom o tom, že dané prípady sú nepodložené a/alebo že ide o krivé obvinenia (Goodman-Delahunty et al., 2016).¹

2 Presvedčenia súvisiace s dôsledkami posúdenia prípadu

Vo vyššie zmieňovanej fínskej štúdií si výskumníci Finnilä-Tuohimaa et al. (2009) všímali aj súvis medzi citlivosťou profesionálov (konkrétne sociálnych pracovníkov, detských psychiatrov a psychológov) voči sugestívnym prvkom vo výsluchoch detí a ich postojmi voči deťom a trestnoprávnemu systému. Škála dôvery voči deťom (*Pro-Child Beliefs scale*) pozostávala z položiek ako napr. „deti si nevymýšľajú príbehy o CSA, pretože o takých veciach nič nevedia“. Teoreticky dosiahnutie vysokého skóre v tejto škále môže poukazovať na tendenciu bezpodmienečne veriť deťom a vylučovať možnosť krivého obvinenia, teda nebrať veľký ohľad na práva obvinenej osoby. Škála negatívnych postojov voči systému trestnej justície (*Anti-Criminal Justice System Scale*) obsahovala presvedčenia typu: tresty nie sú dostatočne tvrdé a vinníci môžu byť prepustení v dôsledku pochybných odborníkov, zhovievavých súdov a dômyselných obhajcov. Výsledky výskumu odhalili, že jedinci dosahujúci vysoké skóre na oboch škálach pri posudzovaní suspektných prípadov CSA vo väčšej miere predpokladajú, že k CSA došlo a sú presvedčení, že podozrivá osoba by mala byť pred súdom usvedčená. Ich silné presvedčenia zároveň znížili ich senzitivitu voči prítomnosti sugestívnych prvkov vo výsluchoch detí. Presvedčenia a postoje profesionálov podieľajúcich sa na objasňovaní suspektných prípadov CSA, môžu ovplyvniť to, ako sú dôkazy vnímané a k akým rozhodnutiam sa napokon dospeje.

¹ Vysvetlenie tzv. kontraintuitívnych reakcií obetí CSA je v slovenskom jazyku dostupné v štúdií Karkoškovej (2015).

Negatívne presvedčenia profesionálov vo vzťahu k funkčnosti systému môžu taktiež ovplyvniť to, či si pomáhajúci profesionáli, prichádzajúci do kontaktu so suspektnými obeťami CSA, vôbec splnia zákonom stanovenú oznamovaniu povinnosť. Napr. ako ukázal švédsky výskum (Talsma et al., 2015) lekári si neplnili oznamovacia povinnosť aj preto, že iba 30% z nich malo dôveru v to, že úrad sociálnoprávnej ochrany detí prípad prešetří a bude náležite konať. Nedôvera v systém sociálnoprávnej ochrany detí patrila medzi dominantné príčiny neplnenia si oznamovacej povinnosti aj vo výskume realizovanom na vzorke amerických pedagógov; hlavnou príčinou však bol strach, že sa vo svojom podozrení mýlia (Kenny, 2001); z čoho možno usudzovať, že boli viac presvedčení o význame princípu prezumpcie nevinoty a potrebe chrániť dobré meno suspektného páchatel'a, než o potrebe chrániť práva a záujmy suspektnej obeť.

Americkí vedci Everson a Sandoval (2011) sa zaoberali často pozorovaným fenoménom, že hodnotitelia, ktorí skúmajú rovnaké dôkazy, často dospejú k podstatne odlišným záverom pri forenznom hodnotení prípadov suspektného CSA. Cieľom ich výskumu bolo pokúsiť sa identifikovať a kvantifikovať subjektívne faktory, ktoré prispievajú k takýmto nezhodám. Výskumnú vzorku tvorilo 1106 profesionálov pôsobiacich na rôznych pozíciách, v ktorých sa podieľali na foreznom posudzovaní suspektných prípadov CSA (boli to odborníci z oblasti sociálnoprávnej ochrany detí, odborníci na duševné zdravie, policajní vyšetrovatelia a prokurátori). Výskumníci zistili, že rozpory posudzovateľov ohľadne podozrení z CSA možno čiastočne vysvetliť individuálnymi rozdielmi vo výške skóre na škálach merajúcich tri postoje súvisiace s forezným rozhodovaním:

1. dôraz na **senzitivitu** (*emphasis-on sensitivity*) – t.j. sústredenie sa na minimalizáciu výskytu mylne negatívnych záverov (*false negative error*), aby nedošlo k tomu, že skutočná obeť CSA nebude identifikovaná a neposkytne sa jej starostlivosť;
2. dôraz na **špecifickosť** (*emphasis-on-specificity*) – sústredenie sa na minimalizáciu mylne pozitívnych záverov (*false positive error*), aby nedošlo k tomu, že nevinná osoba bude odsúdená;
3. **skepticizmus** voči výpovedi detí – jedinci s vysokou mierou skepticizmu pristupujú k suspektným prípadom CSA s apriórnym presvedčením, že vysoké percento prípadov CSA je falošných.

Výskumníci poznamenávajú, že skepticizmus a dôraz na špecifickosť spolu súvisia, ale nie sú to synonymá. Jedinci, ktorí dosahujú vysoké skóre na škále skepticizmu s väčšou pravdepodobnosťou pri rozhodovaní kladú dôraz na špecifickosť. Avšak opačne to nie vždy platí. Človek môže kládať značný dôraz na špecifickosť bez toho, aby bol predpojatý voči výpovedi detí o CSA. Podobne, zdôrazňovanie senzitivity oproti špecificite nevyžaduje presvedčenie, že všetky, alebo väčšina, prípadov CSA je pravdivá (Everson & Sandoval, 2011). Každopádne, tri vyššie zmienené postoje fungujú ako predsudky alebo predispozície vnímať suspektné prípady CSA ako skôr pravdivé alebo skôr nepravdivé (Everson & Sandoval, 2011).

Pri porovnaní rôznych profesií výskumníci zistili, že pracovníci úradov sociálnoprávnej ochrany detí dosahovali výrazne vyššie skóre na škále špecifickosti a skepticizmu, než iné profesie, zatiaľ čo na škále senzitivity skórovali hlboko pod priemerom. Na základe takýchto výsledkov u nich možno predpokladať zvýšenú pravdepodobnosť neveriť podozreniam z CSA. Postojový profil pracovníkov sociálnoprávnej ochrany nezodpovedá tradičným názorom na ich úlohu. Suspektné prípady CSA, ktoré do systému vstupujú často práve cez orgán sociálnoprávnej ochrany, by totiž mali byť citlivo zachytávané. Dôkladnejšie prešetrenie toho, či sú podozrenia podložené, by sa mali ideálne realizovať v spolupráci ostatných hráčov

v systéme (vrátane polície, prokuratúry, súdov, súdnych znalcov). Avšak vo väčšine prípadov k tomu ani nedôjde. Teda ak v súvislosti s tým, v ktorých prípadoch sú podozrenia z CSA považované za opodstatnené, pracovníci sociálnoprávnej ochrany nastavujú laťku príliš vysoko, vzniká riziko, že mnoho skutočných prípadov CSA bude vyhodnotených ako neopodstatnené a obetiam sa nedostane pomoci (Everson & Sandoval, 2011).

Holandskí vedci Bartelink et al. (2018) realizovali výskum na vzorke sociálnych pracovníkov z úradov sociálnoprávnej ochrany detí. Účastníkom výskumu bol predložený hypotetický prípad, v ktorom učiteľka základnej školy podala úradu sociálnoprávnej ochrany podnet na prešetrenie podozrenia, že dieťa je doma zneužívané. Účastníci mali určiť, či podozrenie považujú za podložené, mali posúdiť riziko vo vzťahu k dieťaťu a odporúčať intervencie, vrátane zodpovedania otázky, či je potrebné dieťa vyňať z rodiny. Ukázalo sa, že rozhodujúci vplyv na ich posúdenie nemali charakteristiky prípadu, ani očakávania v súvislosti s možnými intervenciami (výhody aj obmedzenia rôznych intervencií), ale predovšetkým to, aké subjektívne presvedčenia vo vzťahu k vyňatiu dieťaťa z rodiny vo všeobecnosti zaujímajú. Profesionáli, ktorí majú pozitívny názor na vyňatie dieťaťa z rodiny, vyhodnocujú riziko pre dieťa ako zvýšené a sú náchylnejší umiestňovať dieťa do náhradnej osobnej starostlivosti. Profesionáli, ktorí sa rozhodli, že dieťa by malo zostať doma, vo väčšej miere zdôrazňovali dôležitosť biologickej rodiny. Obdobne aj starší Írsky výskum (Spratt et al., 2015) odhalil, že profesionáli majú tendenciu podriaďovať svoje rozhodnutia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí hodnotám, ktoré uprednostňujú: buď ochrana dieťaťa alebo zachovanie rodiny.

3 Presvedčenia o vlastnej objektivite a expertíze

Pravdepodobne najprepracovanejšia teória ľudského uvažovania, známa pod označením teória dvoch procesov (*dual process theory*) (Kahneman, 2012) poukazuje na to, že v procesoch nášho rozhodovania zohrávajú rolu dva odlišné systémy. V prvom systéme je spôsob rozhodovania a hľadania riešení založený na intuícii a asociácii a je tým pádom veľmi adaptabilný a rýchly, pretože vyžaduje menšie zapojenie kognitívnych funkcií. Druhý systém je naopak viac analytický, spolieha sa na fakty a normatívne pravidlá, a preto vyžaduje viac kognitívnych zdrojov, ktoré však nemusia byť k dispozícii (Kahneman, 2012). Systém 1 pri rozhodovaní pôsobí nevedome a automaticky spracováva a interpretuje získané informácie; býva preto označovaný ako intuitívny model. Systém 2 naopak pracuje s abstraktnými pojmami a hypotézami a jeho zapojenie vyžaduje sústredenie, čas a energiu; býva tak označovaný ako analytický model.

Profesionáli zaoberajúci sa riešením náročných prípadov musia z veľkého množstva informácií extrahovať tie, ktoré sú pre daný prípad potrebné, pričom disponujú iba obmedzeným časom a kognitívnou kapacitou. K mnohým rozhodnutiam preto dochádza prostredníctvom akýchsi mentálnych skratiek (heuristik), vedúcich k dosiahnutiu odpovedí, ktoré sú síce rýchle, ale nemusia byť vždy správne (Martino Baráková, 2020). Je zrejmé, že za rozhodnutiami profesionálov často stoja kognitívne skreslenia (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005, 2009; Gambrell, 2008; MacLean et al., 2019; Petherick, 2020), pričom v kontexte podozrení z CSA sú obzvlášť relevantné nasledovné:

- **Dotváranie významu** (*patternicity; apophenia*) – tendencia vnímať vzorce v údajoch aj vtedy, keď v nich žiaden vzorec nie je (Petherick, 2020); pôvodne definovaná ako tendencia nachádzať zmysluplné vzorce v nezmyselnom hluku (*meaningless noise*) (Shermer, 2008). Môže byť výsledkom adaptačnej tendencie redukovať komplexné vzorce informácií do

zjednodušených foriem alebo vysvetlení (Petherick 2020). Obzvlášť problematickou sa táto kognitívna chyba stáva, ak sa objavenie neexistujúceho významového vzorca spojí s konfirmačným skreslením (Petherick, 2020).

- **Konfirmačné skreslenie** (*confirmatory bias*) – tendencia hľadať, interpretovať, uprednostňovať a vyvolávať si z pamäti informácie takým spôsobom, ktorý potvrdí naše už existujúce presvedčenie alebo hypotézu, pričom sa venuje nepomerne menšia pozornosť alternatívnym možnostiam (Nickerson, 1998).
- **Heuristika dostupnosti** (*availability bias*) – výskyt určitého javu je posudzovaný na základe toho, ako ľahko nám príklady daného javu zídu na um a nie na základe toho, aký častý daný jav v skutočnosti je. Ak sa o niektorých javoch napr. často hovorí v súkromí, na pracovisku či v médiách, javia sa byť rozšírenejšie než v skutočnosti sú (Tversky & Kahneman, 1973). Profesionáli môžu zveličovať pravdepodobnosť určitých javov, napr. tých, s ktorými sa často stretávajú. To znamená, že tí, ktorí sa pri svojej práci stretávajú s mnohými prípadmi suspektného CSA, môžu mať tendenciu nadhodnocovať pravdepodobnosť CSA (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005).
- **Kotvenie** (*anchoring*) – tendencia prikladať informácii, s ktorou sme sa stretli prvotne, väčšiu váhu, než nasledujúcim informáciám (Kahneman et al., 1982). Prvotná informácia však vôbec nemusí byť relevantná, úplná či pravdivá a môže úsudok ovplyvňovať negatívnym spôsobom. Profesionáli sú často vystavení rozporuplným informáciám a môžu mať ťažkosti preformulovať pôvodnú hypotézu s ohľadom na neskôr nadobudnuté informácie.
- **Heuristika reprezentatívnosti** (*representativeness heuristic, representative thinking*) (Tversky & Kahneman, 1974) – znamená to, že profesionáli s klinickou praxou kombinujú určitý problém s určitou charakteristikou, pričom zabúdajú, že je možné mať túto charakteristiku aj bez daného problému. Pretože klinici môžu byť kontinuálne v kontakte s ľuďmi, ktorí majú daný problém a zároveň majú aj danú charakteristiku, dospejú k záveru, že každý nový klient s oboma kritériami predstavuje spätnú väzbu potvrdzujúcu, že osoby s daným problémom majú aj danú charakteristiku. Napr. sexuálizované správanie u detí sa často považuje za dôkaz CSA, aj keď podľa výskumných poznatkov nemožno žiadny špecifický behaviorálny symptóm považovať za definitívny dôkaz CSA (Friedrich, 1995). Túto chybu môže napraviť iba klinická prax založená na výskumných poznatkoch, nie na dojmoch (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005).
- **Kognitívna slepá škvrna** (*bias blind spot*) – predstavuje kognitívne skreslenie pri ktorom človek dokáže rozpoznať vplyv kognitívnych skreslení u iných ľudí, ale nie u seba samého. Vplyvom tohto skreslenia je podvedome presvedčený, že jeho názory sú v porovnaní s názormi iných tie správne a objektívne (Pronin et al., 2002).
- **Dunningov-Krugerov efekt** (Kruger & Dunning, 1999; Krueger & Mueller, 2002) – vypovedá o tom, že vzťah medzi kompetenciou a sebadôverou nemusí byť priamo úmerný. Keď sú znalosti nízke, sebadôvera zvykne byť vysoká, keďže jedinec nechápe ako veľa toho vlastne nevie. So zvyšujúcimi sa znalosťami má sebadôvera tendenciu klesať, keďže jedinec si začína uvedomovať rozsah problému a priznávať si, ako málo toho vie o danej oblasti skúmania. Keď sa miera vedomostí ešte zvýši, sebadôvera sa mierne zvýši tiež, keďže človek sa začína v problematike orientovať. V ideálnom prípade by sebadôvera nikdy nemala presahovať vedomosti (Petherick, 2020).

Kognitívne skreslenia môžu prameniť z troch rôznych kategórií zdrojov: (1) konkrétny prípad (*specific case*) – niečo na onom prípade spôsobuje skreslenie v tom, ako sú údaje vnímané, analyzované a interpretované; (2) konkrétny posudzovateľ – niečo týkajúce sa konkrétnej

osoby, ktorá prípad posudzuje (napr. skúsenosti, osobnosť, motivácia, osobná ideológia a presvedčenia, zvládanie stresu a únavy, potreba vec nejako uzavrieť) môže spôsobiť skreslenia; (3) prirodzená kognitívna architektúra ľudského mozgu, ktorú všetci zdieľame, bez ohľadu na konkrétny prípad alebo konkrétnu osobu posudzovateľa (Dror, 2020).

Neistota (*uncertainty*) je nevyhnutným prvkom pri vyšetrowaní prípadov CSA a výskum týkajúci sa úsudkov a robenia rozhodnutí identifikoval viaceré problémy ľudského úsudku v situáciách neistoty, vrátane širokého spektra kognitívnych skreslení (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005, 2009), ktoré môžu viesť k selektívnemu zaobchádzaniu s informáciami, nedostatočnému kritickému mysleniu a opomenutiu zväžiť alternatívne hypotézy, čo môže znížiť kvalitu rozhodnutí (Gambrell, 2008; Munro, 1999; Saltiel, 2015). Zatiaľ čo správne by mali profesionáli pri vyhodnocovaní komplexných a neistých informácií (dôkazov) začínať s úsudkom, ktorý sa opiera o základný odhad pravdepodobnosti (*base rate probabilities*) danej udalosti alebo javu a až následne tieto pravdepodobnosti upraviť na základe nových informácií (tzv. Bayeziánsky prístup, z angl. *Bayesian approach*),² často sa tak nedeje (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005, 2009). Jedným z dôvodov je, že profesionáli nepoznajú relevantné výskumné údaje o miere výskytu určitých javov, napr. relevantné údaje o prevalencii CSA alebo o prevalencii krivých obvinení z CSA.

Vo výskumoch, ktoré analyzovali aj vzťah medzi dĺžkou praxe, presvedčeniami, vedeckými poznatkami a hodnotením vlastnej expertízy na vzorke profesionálov podieľajúcich sa na vyšetrowaní prípadov CSA (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005) a súdnych rozhodnutiach vo vzťahu k prípadom CSA (Korkman et al., 2014) sa ukázalo, že profesionáli sa viac spoliehali na svoju profesionálnu skúsenosť než na vedecké poznatky keď mali posúdiť úroveň vlastnej expertízy vo vzťahu k posudzovaniu prípadov CSA. Spoliehanie sa na profesionálnu skúsenosť je však značne riskantné. Metaanalýzy štúdií, ktoré boli zamerané na skúmanie vzťahu medzi skúsenosťou a správnosťou klinického úsudku dospeli k záveru, že skúsenosť sama o sebe má na správnosť úsudku zanedbateľný vplyv (Spengler et al., 2009; Faust & Faust, 2012). Výskumníci si zároveň všimli jeden nešťastný dôsledok rozsiahlej praxe (skúsenosti) – a síce, že časom skúsení odborníci nadobúdajú stále väčší pocit istoty ohľadne správnosti svojich úsudkov – a deje sa to bez toho, aby k skutočnému zlepšeniu správnosti úsudku naozaj dochádzalo (Faust & Faust, 2012; Korkman et al., 2014; Pelisoli et al., 2015).

Dĺžka praxe a s ňou súvisiaca profesionálna skúsenosť s prípadmi CSA nie je sama o sebe zárukou expertízy, pretože odborníci môžu byť nositeľmi predsudkov a môže im chýbať objektívna spätná väzba (Dawes et al., 1989; Garb, 2005; Finnilä-Tuohimaa et al., 2008, 2009; Spengler et al., 2009; Bridges et al., 2009; Korkman et al., 2014; Pelisoli et al., 2015). Zo skúsenosti je možné sa správne učiť, iba ak jedinec pritom dostáva nepredpojatú a presnú spätnú väzbu na závery, ku ktorým dospel (Dawes et al., 1989). V tejto súvislosti Bridges et al. (2009) poznamenávajú, že zakaždým, keď odborníci urobia chybu pri posudzovaní prípadov suspektných CSA, pravdepodobne o tom nevedia; a bez jasnej spätnej väzby o správnosti ich záverov, ako môžu použiť svoju skúsenosť na zdokonalenie svojich rozhodnutí a metód? Odborník, ktorý tvrdí, že vďaka skúsenostiam z praxe dokáže rozlíšiť medzi sexuálne zneužívanými a nezneužívanými deťmi, takmer určite zakladá svoje tvrdenie na dôkazoch s vážnymi nedostatkami a môže trpieť falošnou sebaistotou (Bridges et al., 2009). Výskumy ukazujú, že profesionálna skúsenosť sama o sebe neopraví mylné presvedčenia a nezvyší odbornosť vo vzťahu k problematike CSA (Finnilä-Tuohimaa et al., 2008, 2009; Korkman et

² O význame Bayeziánskeho usudzovania vo forenzných vedách bližšie pozri napr. Vrtiška (2018).

al., 2014), naopak s dĺžkou profesionálnej praxe môže zároveň narastať aj utvrdzovanie sa v predpojatosti (resp. správnosti vlastného mylného presvedčenia) (Pelisoli et al., 2015). U skúsenejších profesionálov sa objavuje tendencia mať intuitívnejší prístup (*more intuitive approach*) k posudzovaniu prípadov CSA (Finnilä-Tuohimaa et al., 2008). Mnohí profesionáli si nemusia byť vedomí problémov súvisiacich s učením sa zo skúsenosti, keďže vo svojom povolání boli socializovaní k tomu, aby verili, že svoju prácu vykonávajú objektívne a že predpojatosť sa skôr týka iných (Finnilä-Tuohimaa et al., 2005; Neal & Brodsky, 2014).

Hoci všeobecne platí, že profesionáli z titulu svojej profesie nie sú automaticky imúnni voči rôznym kognitívnym skresleniam pri posudzovaní prípadov, ktorými sa zaoberajú, osobitné obavy o ich objektívnosť vyvstávajú v situáciách, kedy posúdenie prípadu robia na základe súkromných žiadostí osôb, ktorých sa prípad dotýka. Výskumy, ktoré sledovali schopnosť znalcov zachovať si objektívnosť a presnosť, ak sú najatí na vyhotovenie súkromného znaleckého posudku, dospeli k znepokojivým záverom. U znalcov sa v takýchto situáciách prejavuje tendencia „opúšťať objektívnosť“ a stať sa „obhajcami“ strany, ktorá si ich najala. Výsledky výskumov ukázali, že rôzni znalci môžu dospieť k protichodným záverom vo vzťahu k tej istej vyšetrovanej osobe, dokonca aj vtedy ak používajú procedúry určené na zvýšenie objektivity a reliability. Aj keď vyšetovaná osoba dosiahla v rovnakom teste rovnaké skóre, výsledky boli rôznymi znalcami interpretované odlišne (Murrie et al., 2013; Murrie & Boccaccini, 2015; Guarnera et al., 2017). Tento jav sa napr. vzťahuje aj na interpretáciu skóre pri testoch určených na posudzovanie rizikovosti sexuálnych delikventov (Chevalier et al., 2015). Mechanizmus, ktorý je v pozadí tohto javu, je pravdepodobne podobný podvedomým heuristikám a kognitívnym skresleniam (*cognitive biases*), ktoré narúšajú úsudok aj v mnohých iných situáciách.

4 Ako možno zlepšiť posudzovanie prípadov sexuálneho zneužívania detí?

Za účelom zlepšenia praxe a redukovania chýb v posudzovaní predmetných prípadov je potrebné aplikovať viacero stratégií. Východiskovou stratégiou by malo byť kontinuálne vzdelávanie relevantných profesionálov, pričom v záujme eliminácie rozšírených mylných presvedčení o CSA by mali byť účastníci konfrontovaní s aktuálnymi vedeckými poznatkami týkajúcimi sa problematiky CSA; povzbudzovaní k reflektovaniu vlastných presvedčení, ktoré môžu mať vplyv na posúdenie predmetných prípadov; oboznamovaní s ťažkosťami ľudského úsudku v situáciách neistoty, a vedení k osvojovaniu si tzv. Bayeziánskeho usudzovania a efektívnych metód na elimináciu kognitívnych skreslení (Bartelink et al., 2018; Finnilä-Tuohimaa et al., 2005, 2008, 2009; Korkman et al., 2014; Pelisoli et al., 2015; Petherick, 2020).

Prvým krokom ako sa s kognitívnymi skresleniami vysporiadať je uznať ich existenciu a vplyv, ktorý môžu mať aj na pracovitých, odhodlaných a kvalifikovaných odborníkov. V tejto súvislosti Dror (2020) hovorí o potrebe zbaviť sa šiestich mylných presvedčení, ktoré profesionáli o kognitívnych skresleniach často mávajú: (1) že je to iba otázka osobného charakteru, integrity a morálky (teda, že zaujatosť sa vzťahuje iba na skorumpovaných a bezohľadných jedincov); (2) že je to otázka kompetencie; teda že to stáva iba profesionálom, ktorí svoju prácu nevedia správne vykonávať; (3) že experti sú nestranní a voči kognitívnym skresleniam imúnni; (4) že používanie moderných technológií alebo umelej inteligencie zaručuje ochranu pred ľudskými predsudkami; (5) že skresleniami sú ovplyvnení iní experti,

ale nie ja; (6) že ak si uvedomujem, že skreslenia ma môžu ovplyvňovať,³ silou vlastnej vôle ich dokážem mať pod kontrolou.

Za efektívnu stratégiu eliminácie rôznych predpojatostí (*bias*) sa považuje precízna práca s hypotézami. Po dôkladnom zhromaždení a oboznámení sa s informáciami k prípadu je potrebné vypracovať spektrum alternatívnych hypotéz, ktoré zohľadňujú každú možnosť alebo pravdepodobnosť. Následne by každá hypotéza mala byť otestovaná na základe dostupných faktov, pričom by úsilie malo byť smerované skôr k jej vyvráteniu než potvrdeniu. Pokiaľ napriek tomu stále zostáva niekoľko hypotéz, ktoré nemožno definitívne vylúčiť, je potrebné pristúpiť k explorácii konkurenčných hypotéz, pri ktorej sa vykoná súhrn dôkazov podporujúcich (+) alebo vyvracajúcich (-) každú hypotézu a hypotéza s najvyššou podporou (najviac +) je napokon používaná ako pracovná hypotéza k danému prípadu (Petherick, 2020; Berman & Killeen, 2019).

Ďalej je potrebné budovať kultúru dôkazov nie presvedčení (*culture of evidence not belief*) (Petherick, 2020). Účinný spôsob ochrany pred chybami a zlyhaním je riadiť sa dôkazmi – zohľadňovať údaje, ktoré sú k dispozícii i údaje, ktoré chýbajú a reflektovať, ako to limituje našu analýzu a čo z toho plynie vo vzťahu k záverom vyvozeným v konkrétnom prípade (Petherick, 2020). V ideálnom prípade bude mať posudzovateľ (napr. znalec) k dispozícii informácie, ktoré sú vysoko validné, vysoko reliabilné a dostatočné. Čím viac sa situácia vzdaluje ideálu, tým väčší priestor vzniká pre špekulácie. V každom prípade by váha dôkazov mala byť jasne komunikovaná a závery posudzovateľa by mali byť formulované v kategóriách pravdepodobnosti (Petherick, 2020). Predmetom supervízie suspektných prípadov CSA by nepochybne malo byť aj preskúmanie potenciálnej prítomnosti a vplyvu osobných presvedčení pomáhajúcich profesionálov na rozhodovacie procesy.

V prípade znaleckých posudkov sa za účelom zvýšenia ich objektivity odporúča podrobenie konceptu (*draft*) posudku nezávislej recenzii (Otgaar et al., 2017; Petherick, 2020). Recenzent by nemal vedieť, čiú prácu hodnotí a zároveň ani hodnotený by nemal vedieť, kto je recenzentom. Úlohou recenzenta je preskúmať koncept, zistiť či znalec na podporu svojich hypotéz a záverov starostlivo použil vedeckú literatúru a informácie v spise, a v prípade potreby uviesť kritické pripomienky.⁴

Everson a Sandoval (2011) uvádzajú, že za účelom poskytovania alternatívnych perspektív a redukovania individuálnych predsudkov môže byť užitočný predovšetkým multidisciplinárny tímový prístup k posudzovaniu prípadov. Aký vplyv má takýto skupinový prístup na konečné výsledky procesu posúdenia prípadov avšak zatiaľ nebolo dostatočne vedecky preskúmané (Capacity Building Center for States, 2017). V tejto súvislosti treba podotknúť, že zaujatosť (*bias*) nemá vplyv iba na jednotlivca izolovane alebo len na jeden aspekt práce; často zaujatosť kaskáduje od jednej osoby k druhej, od jedného aspektu práce k ďalšiemu a ovplyvňuje rôzne prvky vyšetrovania a posúdenia prípadu (Dror, 2020).

Okrem vyššie uvedených stratégií treba mať na pamäti, že zaktivizovanie analytického modelu uvažovania (oproti intuitívnemu) vyžaduje nielen uvedomovanie si rizík rôznych skreslení, ale

³ Mnohí profesionáli sa mylne domnievajú, že **introspekcia** je najužitočnejšou stratégiou na prevenciu kognitívnych skreslení a predpojatosti. V skutočnosti je táto stratégia neúčinná a dokonca môže predpojatosť ešte viac zhoršiť; profesionál pri pohľade do vlastného vnútra žiadnu predpojatosť nezbadá a podľahne falošnému pocitu uistenia (Neal & Brodsky, 2016; MacLean et al., 2019).

⁴ Takýto prístup (nezávislé recenzovanie konceptu posudkov) je bežnou praxou medzi holandskými forenznými psychológmi (Otgaar et al., 2017).

tiež dostatok času a energie. Aby sa posudzovatelia mohli plne sústrediť na špecifickú úlohu, odporúča sa spomalenie pracovných stratégií (“*slowing down*” *workplace strategies*) (Neal & Brodsky, 2016, s. 60). Nadmerné množstvo pridelených prípadov a časový tlak posúva uvažovanie posudzovateľa viac do sféry intuície a kognitívnych skratiek, ktoré môžu negatívne ovplyvniť kvalitu rozhodnutí (Martino Baráková, 2020).

Záver

Prípady CSA sú často neprehľadnou mozaikou komplexných dát. Predložená štúdiá poukázala na to, že schopnosť identifikovať, integrovať a vyvodiť primerane správne závery z viacrozmerných a komplexných údajov bez toho, aby boli ovplyvnené kognitívnymi skresleniami a predsudkami, vyžaduje nielen odborné znalosti, ale aj dobré rozhodovacie zručnosti, reflektujúce ťažkosti ľudského úsudku v situáciách neistoty. Príslušnosť k určitej pomáhajúcej profesii a dĺžka praxe pritom sama o sebe ešte nie je zárukou, že profesionál disponuje poznatkami, ktoré sú v súlade s aktuálnym stavom vedeckého poznania vo vzťahu k problematike CSA. Doterajšie výskumy preukázali, že príslušníci rôznych pomáhajúcich profesií sú nositeľmi mnohých mylných presvedčení, ktoré môžu viesť k chybám pri identifikácii, vyšetrovaní a posudzovaní suspektných prípadov CSA. Ak sú nositeľmi predsudkov napr. sudcovia, alebo ak si nevšimnú predpojatost' iných profesionálov, ktorí sa na objasňovaní prípadov CSA podieľali, aj rozsudky môžu byť náchylné na chyby (Korkman et al., 2014). Chyby pri posudzovaní prípadov CSA nie je možné úplne eliminovať, no pochopiť ako vznikajú a aké ďalekosiahle následky môžu mať na život dotknutých osôb, môže motivovať k zavedeniu opatrení na dosiahnutie zlepšenia v procesoch posudzovania týchto náročných prípadov. Uvedené predstavuje osobitnú výzvu pre Slovenský kontext, v ktorom predmetná problematika nebola dosiaľ náležite reflektovaná ani v aplikačnej praxi ani v odborných a vedeckých publikáciách. Za hlavný prínos tejto štúdie považujeme práve vyplnenie uvedenej medzery v literatúre.

Vzhľadom na to, že na Slovensku dosiaľ nebol realizovaný výskum, ktorý by mapoval povahu a výskyt rôznych presvedčení profesionálov prichádzajúcich do kontaktu s prípadmi CSA ako aj ich vplyv na rozhodovacie procesy, predložená štúdiá môže byť inšpiráciou pre prípravu výskumných projektov s takýmto zameraním.

Literatúra

- Azad, A., & Leander, L. (2012). Experts' beliefs about child testimony: Do they match the research or the recommendations? *Nordic Psychology*, 64(4), 258–271. <https://doi.org/10.1080/19012276.2012.768032>
- Bartelink, C., Knorth, E. J., López López, M., Koopmans, C., ten Berge, I. J., Witteman, C. L. M., & van Yperen, T. A. (2018). Reasons for placement decisions in a case of suspected child abuse: The role of reasoning, work experience and attitudes in decision-making. *Child Abuse & Neglect*, 83, 129–141. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.06.013>
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., & Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469–483. <https://doi.org/10.1007/s00038-012-0426-1>
- Baumann, D., Dalgeish, L., Fluke, J., & Kern, H. (2011). *The decision-making ecology*. Washington, DC: American Humane Association.
- Berman, P. C., & Killeen, K. W. (2019) Professional Ethics in a Legal Context. In L. R. Greenberg, B. J. Fidler, & M. A. Saini, *Evidence-Informed Interventions for Court-Involved Families: Promoting Healthy Coping and Development* (pp. 375-395). Oxford: Oxford University Press.
- Bidrose, S., & Goodman, G.S. (2000). Testimony and evidence: a scientific case study of memory for child sexual abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 14, 197–213. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0720\(200005/06\)14:3<197::AID-ACP647>3.0.CO;2-6](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0720(200005/06)14:3<197::AID-ACP647>3.0.CO;2-6)
- Bolen, R.M. (2001). *Child Sexual Abuse: Its Scope and Our Failure*. New York: Springer.
- Bridges, A. J., Faust, D., & Ahern, D. C. (2009). Methods for the Identification of Sexually Abused Children: Reframing the Clinician's Task and Recognizing Its Disparity with Research on Indicators. In K. Kuehne, & M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: a comprehensive guide to assessment and testimony* (pp. 21-47). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Capacity Building Center for States (2017). *Decision-Making in Child Welfare for Improved Safety Outcomes*. Dostupné z: <https://capacity.childwelfare.gov/pubPDFs/cbc/decision-making-welfare-cp-00051.pdf>
- Cossins, A. (2006). Prosecuting Child Sexual Assault Cases: Are vulnerable witness protections enough? *Current Issues in Criminal Justice*, 18(2), 299–317. <https://doi.org/10.1080/10345329.2006.12036391>
- Dawes, R. M., Faust, D., & Meehl, P. E. (1989). Clinical versus actuarial judgment. *Science*, 243, 1668–1674. <https://doi.org/10.1126/science.2648573>
- Dror, I. E. (2020). Cognitive and Human Factors in Expert Decision Making: Six Fallacies and the Eight Sources of Bias. *Analytical Chemistry*, 92(12), 7998–8004. <https://doi.org/10.1021/acs.analchem.0c00704>
- Everson, M. D., & Sandoval, J. M. (2011). Forensic child sexual abuse evaluations: assessing subjectivity and bias in professional judgements. *Child abuse & neglect*, 35(4), 287–298. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.01.001>
- Fanflik, P.L. (2007). *Victim Responses to Sexual Assault: Counterintuitive or Simply Adaptive?*

Alexandria, Virginia: American Prosecutors Research Institute. Dostupné z: https://www.nsvrc.org/sites/default/files/publications/2018-10/pub_victim_responses_sexual_assault.pdf

Faust, D., & Faust, K. A. (2012). *Experts' experience and diagnostic and predictive accuracy. Coping with psychiatric and psychological testimony: Based on the original work by Jay Ziskin* (6th ed., pp. 131–146). New York, NY: Oxford University Press.

Finnilä-Tuohimaa, K., Santtila, P., Sainio, M., Niemi, P., & Sandnabba, K. (2005). Connections between experience, beliefs, scientific knowledge, and self-evaluated expertise among investigators of child sexual abuse in Finland. *Scandinavian journal of psychology*, 46(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2005.00429.x>

Finnilä-Tuohimaa, K., Santtila, P., Björnberg, L., Hakala, N., Niemi, P. & Sandnabba, K. (2008). Attitudes related to child sexual abuse: Scale construction and explorative study among psychologists. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 311–323. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2008.00635.x>

Finnilä-Tuohimaa, K., Santtila, P., Sainio, M., Niemi, P. & Sandnabba, K. (2009), Expert judgment in cases of alleged child sexual abuse: Clinicians' sensitivity to suggestive influences, pre-existing beliefs and base rate estimates. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 129–142. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2008.00687.x>

Friedrich, W. N. (1995). The clinical use of the child sexual behavior inventory. *The APSAC Advisor*, 8, 16–20.

Gambrill, E. (2008). Decision making in child welfare: Constraints and potentials. In D. Lindsey & A. Shlonsky (Eds.), *Child welfare research: Advances for practice and policy* (pp. 175–193). New York: Oxford University Press.

Garb, H. N., & Grove, W. M. (2005). On the Merits of Clinical Judgment: Comment. *American Psychologist*, 60(6), 658–659. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.6.658>

Goodman-Delahunty, J., Martschuk, N., & Cossins, A. (2016). Programmatic Pretest-posttest Research to Reduce Jury Bias in Child Sexual Abuse Cases. *Oñati Socio-legal Series*, 6(2), 283–314. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=2786072>

Granhag, P.A., & Strömwall, L.A. (1999). Repeated Interrogations –Stretching the Deception Detection Paradigm. *Expert Evidence* 7, 163–174. <https://doi.org/10.1023/A:1008993326434>

Guarnera, L.A., Murrie, D.C., & Boccaccini, M. T. (2017). Why Do Forensic Experts Disagree? Sources of Unreliability and Bias in Forensic Psychology Evaluations. *Translational Issues in Psychological Science*, 3(2), 143–152. <https://doi.org/10.1037/tps0000114>

Hetherington, J., & Beardsall, L. (1998). Decisions and attitudes concerning child sexual abuse: does the gender of the perpetrator make a difference to child protection professionals? *Child Abuse & Neglect*, 22(12), 1265–1283. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00101-X](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00101-X)

Chevalier, C. S., Boccaccini, M. T., Murrie, D. C., & Varela, J. G. (2015). Static-99R reporting practices in sexually violent predator cases: Does norm selection reflect adversarial allegiance? *Law and Human Behavior*, 39(3), 209–218. <https://doi.org/10.1037/lhb0000114>

Kahneman, D. (2012). *Thinking fast and slow*. London: Penguin Books.

Kahneman, D., Slovic, P., & Tversky, A. (1982). *Judgment under uncertainty: Heuristics and*

biases. New York: Cambridge University Press.

Karkoskova, S., & Ropovik, I. (2019). The Prevalence of Child Sexual Abuse among Slovak Late Adolescents. *Journal of child sexual abuse*, 28(4), 452–471. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1553224>

Karkošková, S. (2014). *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš : Ascend.

Karkošková, S. (2015). Sexuálne zneužívanie detí: vzorce kontraintuitívnych reakcií obetí. In M. Hullová (Ed.), *Zborník vedeckých štúdií a odborných článkov z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie na tému Mravnostná kriminalita ako spoločenský fenomén a možnosti jej kontroly* (s. 190-205). Bratislava: Akadémia Policajného zboru.

Karkošková, S., & Mikulášková, G. (2018). Rámce a roviny krivých obvinení zo sexuálneho zneužívania detí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 26(3), 419–452. <https://doi.org/10.5817/CPVP2018-3-3>

Kenny M. C. (2001). Child abuse reporting: teachers' perceived deterrents. *Child abuse & neglect*, 25(1), 81–92. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00218-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00218-0)

Kite, D., & Tyson, G. A. (2004). *The Impact of Perpetrator Gender on Male and Female Police Officers' Perceptions of Child Sexual Abuse*. *Psychiatry, Psychology and Law*, 11(2), 308–318. <https://doi.org/10.1375/pplt.2004.11.2.308>

Korkman, J., Svanbäck, J., Finnilä, K., & Santtila, P. (2014). Judges' views of child sexual abuse: Evaluating beliefs against research findings in a Finnish sample. *Scandinavian Journal of Psychology* 55(5), 497–504. <https://doi.org/10.1111/sjop.12147>

Krueger, J., & Mueller, R. A. (2002). Unskilled, unaware, or both? The better-than-average heuristic and statistical regression predict errors in estimates of own performance. *Journal of personality and social psychology*, 82(2), 180–188. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.2.180>

Kruger, J., & Dunning, D. (1999). Unskilled and unaware of it: how difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of personality and social psychology*, 77(6), 1121–1134. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1121>

Lalor, K., & McElvaney, R. (2011). Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. In *Protecting children from sexual violence - A comprehensive approach* (s. 13-43). Strasbourg: Council of Europe.

Leander, L. (2010). Police interviews with child sexual abuse victims: Patterns of reporting, avoidance and denial. *Child Abuse & Neglect*, 34(3), 192–205. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.09.011>

MacLean, N., Neal, T. M.S., Morgan, R. D., & Murrie, D. C. (2019). Forensic clinicians' understanding of bias. *Psychology, Public Policy, and Law*, 25(4), 323–330. <https://doi.org/10.1037/law0000212>

Márquez-Flores, M. M., Márquez-Hernández, V. V., & Granados-Gámez, G. (2016). Teachers' Knowledge and Beliefs About Child Sexual Abuse. *Journal of child sexual abuse*, 25(5), 538–555. <https://doi.org/10.1080/10538712.2016.1189474>

Martino Baráková, M. (2020). Psychologické aspekty rozhodování soudů se zaměřením na

- hodnocení důkazu znaleckým posudkem. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 28(1), 121–138. <https://doi.org/10.5817/CPVP2020-1-7>
- Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse and Neglect*, 23(8), 745–758. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(99\)00053-8](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(99)00053-8)
- Murrie, D. C., & Boccaccini, M. T. (2015). Adversarial Allegiance among Expert Witnesses. *Annual Review of Law and Social Science*, 11, 37–55. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-120814-121714>
- Murrie, D. C., Boccaccini, M. T., Guarnera, L. A., & Rufino, K. A. (2013) Are Forensic Experts Biased by the Side That Retained Them? *Psychological Science* 24(10), 1889–1897. <https://doi.org/10.1177/0956797613481812>
- National Crime Victim Law Institute (2014). Victims' Rights Compel Action to Counteract Judges' and Juries' Common Misperceptions About Sexual Assault Victims' Behaviors. Dostupné z: <https://law.lclark.edu/live/files/17491-counterering-common-misperceptions-of-sa-victims>
- Neal, T. M. S., & Brodsky, S. L. (2014). Occupational socialization's role in forensic psychologists' objectivity. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 14(1), 24–44. <https://doi.org/10.1080/15228932.2013.863054>
- Neal, T. M. S., & Brodsky, S. L. (2016). Forensic psychologists' perceptions of bias and potential correction strategies in forensic mental health evaluations. *Psychology, Public Policy, and Law*, 22(1), 58–76. <https://doi.org/10.1037/law0000077>
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>
- O'Donohue, W. T., & Cirlugea, O. (2016). How Often Do Children Lie About Being Sexually Abused? In W.T. O'Donohue & M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse: A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 275-292). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- Otgaar, H., de Ruiter, C., Howe, M. L., Hoetmer, L., & van Reekum, P. (2017). A case concerning children's false memories of abuse: Recommendations regarding expert witness work. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(3), 365–378. <https://doi.org/10.1080/13218719.2016.1230924>
- Pelisolli, C., Herman, S., & Dell'Aglio, D. D. (2015). Child sexual abuse research knowledge among child abuse professionals and laypersons. *Child Abuse & Neglect*, 40, 36–47. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.08.010>
- Petherick W. (2020) Errors and Failures in Forensic Practice. In E. Vanderheiden & Ch. Mayer (Eds.), *Mistakes, Errors and Failures across Cultures* (s. 475-494). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35574-6_25
- Pronin, E., Lin, D. Y., & Ross, L. (2002). The bias blind spot: Perceptions of bias in self versus others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 369–381. <https://doi.org/10.1177/0146167202286008>
- Saltiel, D. (2015). *Observing Front Line Decision Making in Child Protection*. *British Journal of Social Work*, 46(7), 2104–2119. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv112>

Shackel R. L. (2008). The beliefs commonly held by adults about children's behavioral responses to sexual victimization. *Child abuse & neglect*, 32(4), 485–495. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.04.016>

Shermer M. (2008). Patternicity. *Scientific American*, 299(6), 48. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1208-48>

Sjöberg, R. L., & Lindblad, F. (2002). Limited disclosure of sexual abuse in children whose experiences were documented by videotape. *The American journal of psychiatry*, 159(2), 312–314. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.159.2.312>

Spengler, P. M., White, M. J., Ægisdóttir, S., Maugherman, A. S., Anderson, L. A., Cook, R. S., Nichols, C. N., Lampropoulos, G. K., Walker, B. S., Cohen, G. R., & Rush, J. D. (2009). The Meta-Analysis of Clinical Judgment Project: Effects of Experience on Judgment Accuracy. *The Counseling Psychologist*, 37(3), 350–399. <https://doi.org/10.1177/0011000006295149>

Spratt, T., Devaney, J., & Hayes, D. (2015). In and out of home care decisions: The influence of confirmation bias in developing decision supportive reasoning. *Child Abuse and Neglect*, 49, 76–85. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.01.015>

Staller, K. M., & Vandervort, F. E. (2010). Child sexual abuse: legal burdens and scientific methods. In K. M. Staller, & K. C. Faller (Eds.), *Seeking Justice in Child Sexual Abuse: Shifting Burdens and Sharing Responsibilities* (pp. 1-32). New York: Columbia University Press.

Talsma, M., Bengtsson Boström, K., & Östberg, A.-L. (2015). Facing suspected child abuse – what keeps Swedish general practitioners from reporting to child protective services? *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 33(1), 21–26. <https://doi.org/10.3109/02813432.2015.1001941>

The Crown Prosecution Service (2013). *Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse*. Dostupné z: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/child-sexual-abuse-guidelines-prosecuting-cases-child-sexual-abuse#content>

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>

Tversky, A., & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology*, 5(2), 207–232. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(73\)90033-9](https://doi.org/10.1016/0010-0285(73)90033-9)

Ullman, S. E., & Filipas, H. H. (2005). Gender differences in social reactions to abuse disclosures, post-abuse coping, and PTSD of child sexual abuse survivors. *Child Abuse and Neglect*, 29(7), 767–782. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.01.005>

Vrtiška, O. (2018). Rozhovor s Halinou Šimkovou: Tanec medzi pravdepodobnosťami. *Vesmír* 97(12), 698–701. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2018/cislo-12/tanec-mezi-pravdepodobnostmi.html>

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-16-0471. / This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-16-0471.